

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-688-1-19>

**SYSTEM OF EXTRAJUDICIAL CONTROL
OVER THE ACTIVITIES OF PUBLIC ADMINISTRATION
ENTITIES IN THE FIELD OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY**

**СИСТЕМА ПОЗАСУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ
СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Nadieiko M. M.

PhD in economics

Надейко М. М.

кандидат економічних наук

Система позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності є багаторівневою та включає широкий спектр інституційних суб'єктів, які здійснюють перевірку, оцінку, моніторинг і реагування на дії або бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування поза межами судового процесу. Такий контроль має превентивний, коригувальний і гарантійний характер, оскільки спрямований на забезпечення законності, прозорості, ефективності управлінських рішень і захист прав суб'єктів господарювання. Його особливість полягає у відсутності судової процедури як обов'язкового елементу, що, водночас, не зменшує значення відповідних механізмів впливу, адже вони здатні забезпечити оперативне реагування на порушення та мінімізувати витрати часу і ресурсів бізнесу.

Центральне місце у системі позасудового контролю посідають органи державного контролю (нагляду), які діють відповідно до принципів, визначених законодавством про державний нагляд у сфері господарської діяльності. Ці органи уповноважені здійснювати планові та позапланові перевірки суб'єктів господарювання, однак їх діяльність також підлягає контролю з боку інших інституцій, що забезпечує баланс між регуляторним впливом держави та свободою підприємництва. До таких органів належать, зокрема, центральні органи виконавчої влади зі спеціальними контрольними повноваженнями (наприклад, податкова, митна служби, екологічна інспекція), які діють у межах компетенції, визначеної профільними законами. Водночас, їх діяльність обмежується принципами недискримінаційності, пропорційності та відкритості, що закріплено у законодавстві [1].

Окрему роль у позасудовому контролі відіграють органи фінансового моніторингу, які забезпечують протидію легалізації (відмиванню)

доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Вони здійснюють аналіз фінансових операцій, що можуть свідчити про незаконну діяльність, і взаємодіють як з державними органами, так і з суб'єктами первинного фінансового моніторингу, до яких належать банки, страхові компанії, аудитори та інші фінансові установи. Такий контроль має не лише економічне, але й безпекове значення, оскільки спрямований на забезпечення стабільності фінансової системи та довіри до неї [2].

Окремої уваги у системі позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності заслуговує Державна аудиторська служба України, яка є ключовим органом державного фінансового контролю. Її діяльність спрямована на забезпечення законності, ефективності, результативності та цільового використання державних і місцевих фінансових ресурсів, що безпосередньо впливає на умови функціонування підприємницького середовища. У контексті позасудового контролю цей орган виконує функцію незалежного фінансового аудиту діяльності органів влади, державних підприємств та інших розпорядників бюджетних коштів, що дозволяє виявляти порушення ще до їх оскарження в судовому порядку.

Форми реалізації контрольних повноважень Державної аудиторської служби включають державні фінансові аудити, інспектування (ревізії), перевірки закупівель, а також моніторинг публічних закупівель. Особливе значення має саме моніторинг закупівель, оскільки він дозволяє оперативно реагувати на порушення законодавства у сфері публічних закупівель, що є однією з найбільш чутливих сфер взаємодії держави та бізнесу. За результатами таких заходів орган має право надавати обов'язкові до розгляду вимоги щодо усунення порушень, а також ініціювати притягнення винних осіб до відповідальності, що підсилює превентивний характер позасудового контролю.

Крім того, важливою особливістю діяльності цього органу є його аналітична функція, яка полягає у виявленні системних проблем у сфері управління державними фінансами та формуванні пропозицій щодо їх усунення. Таким чином, Державна аудиторська служба не лише фіксує окремі порушення, але й сприяє вдосконаленню управлінських процесів, що опосередковано впливає на покращення умов здійснення підприємницької діяльності. Правові засади її функціонування визначаються спеціальними нормативними актами, які встановлюють повноваження, форми та методи здійснення державного фінансового контролю [3; 4].

Важливим інституційним елементом позасудового контролю є інститут бізнес-омбудсмена, який функціонує як незалежний механізм розгляду скарг підприємців на дії або бездіяльність органів державної

влади. Його діяльність спрямована на забезпечення справедливого адміністративного процесу, усунення системних порушень і формування рекомендацій для вдосконалення державної політики у сфері підприємництва. Особливістю цього інституту є його консультативно-рекомендаційний характер: хоча його рішення не мають обов'язкової юридичної сили, вони часто виконуються органами влади через високий рівень довіри та публічності діяльності. Правові засади функціонування відповідного механізму закріплюються актами уряду та міжнародними домовленостями [5].

Значну роль у системі позасудового контролю відіграють також громадські організації, професійні об'єднання підприємців, торгово-промислові палати та інші інститути громадянського суспільства. Вони здійснюють громадський контроль через моніторинг діяльності органів влади, участь у публічних консультаціях, підготовку аналітичних матеріалів і звернення до органів державної влади з вимогами усунення порушень. Така діяльність базується на принципах відкритості та участі громадськості у формуванні державної політики, що закріплено у законодавстві про громадські об'єднання [6].

Крім того, важливим суб'єктом позасудового контролю є органи парламентського контролю, зокрема Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який розглядає скарги на порушення прав і свобод, у тому числі у сфері підприємницької діяльності. Його діяльність спрямована на забезпечення дотримання конституційних гарантій і може включати проведення перевірок, внесення подань та рекомендацій органам влади [7].

Таким чином, позасудовий контроль у сфері підприємницької діяльності є складною системою взаємодії державних і недержавних суб'єктів, яка забезпечує належне функціонування публічного адміністрування, захист прав бізнесу та підвищення ефективності державної політики. Його значення зростає в умовах реформування державного управління, оскільки він сприяє формуванню довіри між державою та підприємницьким середовищем, а також забезпечує більш гнучкі та оперативні механізми реагування на порушення у порівнянні з судовим захистом.

Література:

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України № 877-V від 05.04.2007 р. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та

фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX від 06.12.2019 р. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 12.06.2024).

3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України № 2939-XII від 26.01.1993 р. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

4. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: постанова Кабінету Міністрів України № 43 від 03.02.2016 р. Дата оновлення: 12.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-п/ed20231012#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

5. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: постанова Кабінету Міністрів України № 691 від 26.11.2014 р. Дата оновлення: 23.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-п#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

6. Про громадські об'єднання: Закон України № 4572-VI від 22.03.2012 р. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 12.06.2024).

7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України № 776/97-ВР від 23.12.1997 р. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення: 12.06.2024).